
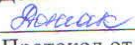

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
Управления образования администрации Улуг-Хемского кожууна
МБОУСОШ с. Чааты им. К.О.Шактаржыка

РАССМОТРЕНО
Педагогический совет
школы
Руководитель МС

Протокол №1 от 30.08.2023г.

СОГЛАСОВАНО
зам.дир.по УВР
Донгак Ч.К.

Протокол от 30.08.2023г.

УТВЕРЖДЕНО
директор школы
Биче-оол С.Д.
Приказ №569-ОД
от «30» августа 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной язык
(Тувинский язык). Базовый уровень»
для обучающихся
6 класса

Учитель
родного языка и литературы
Сундуй Алла Шаннааевна

с. Чодураа 2023 год

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

НИИТИ ЧҮҮЛДЕР

Ниити өөредилгениң национал-девискээр кезээ, федералдыг кезээ-биле бир дөмей, өөредилгениң ужур-утказын элээди уругларның назы-харының онзагайларын барымдаалап, кажан өөреникчи бот-корүш, бот-тускайланын медреселдиг билип, тодаргай практиктиг ажылче, долгандыр кижилер база хүрээлел дугайында билиин делгемчидер чүткүлдүг апарганда, чорударынче угланган.

Национал-девискээр кезээ дараазында кол сорулгаларны күүседир:

- Шингээдип алган билиглерни, арга-дуржулгазынга даянып, Тыва Республика дугайында долу билиин хевирлээри;
- Бот-тускайлаң болгаш коллективтиг ажыл-чорудулгазын чедип алыры болгаш сайзырадыры; билиг болгаш бот-билип алыышкын дуржулгазы;
- Медреселдиг бот азы профессионалдыг ооредилгени шилип алырынга белеткээри
- Өөреникчилерниң национал бот-медреселин национал культуразынга, төрөөн дылының байдалынга, хамааты ээ-харыысалгазынга даянып хевирлээри;
- Өөреникчилерниң чаяанныын, сонуургалдарын база негелделеринге дүүштүр, республиканың экономика болгаш социал адырларның специалистери хереглеп турар амгы база келир үеде медээлерин барымдаалап, профильдер аайы-биле өөредири;
- Республиканың онзагайларын болгаш күш-ажылдың саарылгазының негелделерин билип, өөреникчилерге профессионалдыг эртем чедип алыры-биле дең байдалдарны тургузары.

Кол ниити өөредилгениң бир үндезин негелдези – национал-девискээр кезээниң өөредилге чорудулгазының бүгү талаларынга функционалдыг бижик-биликтиин чедип алыры, ук чүүл амгы тыва ниитилелге эргежок чугула. Ортумак школага өөреникчилер кол сорулгаларны база оларны шийтпирлээриниң аргаларын боттары салып билир болгаш өөредилгеден дашкаар амыдыралга шингээдип алган дуржулгазын ажыглап билир ужурлуг.

Кол ниити өөредилгени дооскаш, доозукчунуң белеткел деңгелинге негелделерни күүсеткен өөреникчилер ортумак, дээди өөредилге черинге өөредилгезин уламчылаар эргелиг.

НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕ БИЛИГЛЕРИ, АРГА-МЕРГЕЖИЛ БОЛГАШ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ АРГАЛАРЫ

Ханы билиг алырының ажыл-чорудулгазы. Долгандыр хүрээлелди база социумну билип алыры-биле янзы-бүрү аргаларны ажыглаары (дуржулга, чурттаары, киржири, хайгаарал хемчег, эксперимент, майык кылыры, төлевилел тургузары дээш о.ө.) билип ап турар чүүлүнүң тургузуун тодарадыры, бүдүн чүүлдүң кезектеринин аразында чугула функционалдыг харылзааларын болгаш хамаарылгаларын дилеп аңгылаары.

Чаңгыс азы элээн каш сүмелээн үндезиннер, барымдааларга даянып, деңнеп, шүүштүрүп, бөлүктеп чорудары факт-барымдаа, бодал, шынзыдылга, даап бодаашкын, маргыш чок шын чүүлдү аңгылап билири.

Нарын эвес практиктиг байдалдарны шинчилээри болгаш шенелдени кылыры, даап бодаашкыннарны идип үндүрүп, оларны херек кырында хынап көөрүн эргежок чугула деп угаары. Идип үндүрген даап бодаашкыннарын бадыткаары-биле практиктиг, лабораторлуг база бөдүүн шенелделерни ажыглаары; ук ажылдын түннелдерин бижири.

Өөредилге болгаш практиктиг айтырыгларны чогаадыкчы шиитпирлээри: үлегерлерден барымдаалыг ойталап билири; бир янзы шиитпирлерни тывары; янзы-бүрү чогаадыкчы ажилдарны боду кылыры; төлевилел болгаш шенелде ажил-чорудулгаларга киржири.

Медээ-коммуникативтиг ажил-чорудулга. Аас чугааны дүүшкек кылдыр билип алыры болгаш дыңнап алган чүүлүн кыска азы делгеренгей дамчыдып билири.

Янзы-бүрү стиль болгаш жанрларнын сөзүглелдерин медреселдиг чүгүртү номчааш, сөзүглелдин медээ болгаш утка талазы-биле сайгарылгазын кылыры. Номчулгануу аңгы-аңгы аргаларын ажыглаары (улуг-каралап, чүгүртү, ханылап номчууру дээш). Дыңнаан болгаш номчаан чүүлүн онаалгазын барымдаалап (кыска, шилилгелиг, долу), дүүшкек кылдыр бижимел хевирге кылыры. План, тезис, конспектилерни тургузары. Чижектер берип, медээлер чыып, түңнелдерни кылыры. Бодунуң ажил-чорудулгазынын түңнелдерин аас болгаш бижимел хевирге көргүзери. Бодалды бичии өскерткеш, дамчыдып билири. Харылзажырының сорулгазы. Долгандыр турар байдалынга дүүштүр дылдың аянныг аргаларын база демдек системазын (сөзүглел, таблица, схема, дыңнавышаан көөр херекселдер дээш) шилиири болгаш ажыглаары. Салдынган сорулгаларны шиитпирлээри-биле дыңнадыгнын үнер дөстөрүн ажыглаары, энциклопедия, словарьлар, Интернет курлавырлары болгаш өске-даа чүүлдерни кирибишаан, хөйүнүң мурнунга чүве чугаалаарының кол аргаларын ажыглап өөренири. Диалог, диспут кылырының этиктиг норма болгаш дүрүмнери.

ТЫВА ДЫЛГА АЛБАН ШИНГЭЭДИР БИЛИГЛЕР

Дыл дугайында билиглер

Тыва дылдың тыва чонга ажык-дузазы, ооң хүлээлгелери. Тыва дыл – Тыва Республикада күрүне дылдырының бирээзи.

Тыва бижиктин кыска төөгүзү.

Литературлуг тыва дыл болгаш ооң диалектилеринин дугайында билиг.

Фонетика. Орфоэпия.

Фонетика дугайында билиг. Ажык болгаш ажык эвес үннерниң ылгалы. Ажык үннер, оларның бөлүктери. Ажык үннерниң аяннажылгазы.

Ажык эвес үннер, оларның бөлүктери. Ажык эвес үннерниң сөс иштинге каттыжып эптежири база солчуру. Слог. Сөс ударениези.

Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннерин адаарының дүрүмнери. Чугаа үезинде болу бээр үн өскерилгелерин литературлуг нормага дүүштүр адаары. Бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазын шын адалганың дүрүмнеринге хамаарыштыр үнелээри.

Лексика болгаш фразеология.

Сөс дугайында эге билиг. Сөстүң лексиктиг утказы. Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр. Сөстүң лексиктиг уткаларының аразында харылзаалар.

Тыва дылдың лексиказының тывылган утунуң, ажыглалынын аайы-биле бөлүктери.

Лексиканың стиль аайы-биле бөлүктери.

Хуу аттар дугайында билиг, оларнын янзылары.

Лексикография.

Тыва дылдың словарьлары, оларнын ажыглалы.

Сөстүң тургузуу. Сөс чогаадылгазы.

Тыва дылды сөстөрнүң тургузуу болгаш кезектери, оларның хевирлери. Кожумактарның вариантыларлыг болуру.

Төрөл сөстөр.

Сөс чогаадылгазының кол аргалары:

- 1) Чогаадылга кожумактарының дузазы-биле чаа сөстөрнүң тургустунары
- 2) Ийи болгаш оон хөй дазылдарнын каттышканындан болгаш тудушканындан чаа сөстөрнүң тыптыры
- 3) Хураангайлаар арга.

Морфология.

Морфология дугайында билиг. Тыва дылды сөстөрни лексика-грамматиктиг бөлүктөргө чарары, ооң барымдаалары.

Тускай чугаа кезектери, оларнын грамматиктиг демдектери.

Дузалаал чугаа кезектери.

Аян сөзү - онзагай чугаа кезээ.

Синтаксис.

Синтаксис дугайында эге билиг.

Сөс каттыжышкыны. Сөс каттыжышкыннарынын дугайында эге билиглер. Сөс каттыжышкынында сөстөрнүң холбажыр аргалары: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга

Домак.

Домак дугайында эге билиг. Домак кежигүннери, оларның илереттинери. Тааржылга холбаазы. Домактарның хевирлери.

Нарын синтаксистиг конструкциялар. Өске кижиниң чугаазын дамчыдарының аргалары. Монолог дугайында билиг. Диалог.

Сөзүглел.

Сөзүглел дугайында билиг. Сөзүгледиң хевирлери. Чугаа стильдериниң дугайында эге билиг. Стильдер тургузар аргалар.

Графика.

Кижиниң ниитилелиниң амыдыралынга бижиктиң ужур-дузазы. Бижиктерниң хевирлери.

Алфавит.

Тыва алфавиттиң кыска төөгүзү. Каллиграфия дугайында билиг. Ажык, ажык эвес үннерни бижикке демдеглээри.

Шын бижилге (орфография).

Орфография дугайында билиг. Ажык үннерниң болгаш ажык эвес үннерниң шын бижилгезиниң дүрүмнери. Янзы-бүрү грамматиктиг хевирлерниң кожумактарын шын бижириниң дүрүмнери. Нарын сөстөрни тудуш, дефистеп болгаш аңгы бижиири. Улуг үжүктөрүн хереглээри. Кавычкаларны хереглээри. Хураангай нарын сөстөрни шын бижиири. Сөстү шын көжүрериниң чурumu. Саннарга кожумактар немеп бижириниң дүрүмнери. Орус дылдан үлегерлээн сөстөрниң шын бижилгези. Үлегерлээшкиннерге кожумактар немежирге, шын бижилге дүрүмнери. Артынчыларны, эдеринчилерни, аян сөстөрүн шын бижиири.

Пунктуация.

Пунктуация дугайында билиг. Бижик демдектериниң хүлээлгелери. Бижимел чугаага бижик демдектерин ажыглаарының дүрүмнери.

Чугаа культуразы.

Эки чугаанын шынарлары: чогуур үезинде болуру, шынны, дыңнадыг азы медээ бээри, аянны.

Тыва чугааның ужурлары. Тыва литературлуг дылдың нормаларын сагыыры.

ТЫВА ДЫЛГА АЛГАН БИЛИГЛЕРИНГЕ НЕГЕЛДЕЛЕР

Өөреникчилер тыва дыл кырынга бодунуң бодалын чугааның аас болгаш бижимел хевиринге шын, билдингир, чараш, частырыг чок чугаалап, бижип билир турар ужурлуг. Херек таварылгаларда шын бижилгениң (орфографияның болгаш пунктуацияның) дүүмнерин канчаар ажыглаанын тайылбырлап билир. Өскээр чугаалаарга, тыва орфографияның болгаш пунктуацияның дүрүнөрин шиңгээдип алырынга четчир билиглерни алган турар ужурлуг.

Фонетика. Орфография.

Ажык, ажык эвес үннерни ылгаар, оларның артикуляция-акустиктиг ылгавырлыг демдектерин билир. Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннериниң адаарының дүрүнөрин сагыыр. Бодунуң болгаш өскениң чугаазын адалганың дүрүмнеринге хамаарыштыр үнелеп билир.

Лексика болгаш фразеология.

Сөстөрни илередип турар лексиктиг уткаларының аайы-биле чаңгыс болгаш хөй, көжүргөн уткалыг; аразында синоним, антоним, омоним харылзааларлыг деп ылгаар.

Тыва дылдың словарь составы ажыглалының аайы-биле ниити ажыглал болгаш кызыгаарлыг, ховар ажыглаар сөстөргө; тывылган угунуң аайы-биле ниити түрк болгаш чиңгине тыва, өске дылдан келген сөстөргө чарлырын аңгы-аңгы чижектерге бадыткап билир.

Харылзажылганың сорулгазынга болгаш сөс каттыжышкыннарын чөп хереглеп билир

Словарьларның аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап билир.

Бодунуң болгаш өскениң чугаазын, сөстөрни болгаш быжыг сөс каттыжышкыннарын стиль талазы-биле чөп, уран-чечен хереглээнин үнелээр.

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгасы.

Морфема (дазыл, чогаадылга, хевир тургузар, өскертилге кожумактары) деп билигниң чугула демдектерин билир, чаңгыс дазылдыг сөстөрни тып, сөстү морфемаларга чарып билир.

Грамматика. Морфология.

Чугаа кезектерин чугула демдектерин ёзугаар танып билир. Сөстүң хевирлеринге морфологтуг демдектерин (грамматиктиг уткаларын) тодарадып шыдаар. Сөстөрни шын бижиирде, оларның морфологтуг демдектеринге даяныр, тайылбырлап шыдаар.

Синтаксис.

Өөрөнгөн синтаксистиг билиглерниң чугула демдектерин билир.

Хостуг чагыржылгалыг сөс каттыжышкыннарының өзек болгаш чагырткан сөстөрни тодарадыр, оларның аразында холбааларын тып билир.

Домактың сөстен ылгалын бүзүредип шыдаар.

Чугааның сорулгазын тодарадып тывар, ону тургузуп-хевирлээриниң аргаларын шиңгээдип алыр: аас чугаага үн аяны, логиктиг ударение, сөстөрниң туружу; бижимел

чугаага бижик демдектери, сөстөрнүн туружу. Бөдүүн доматкарнын хевирлерин тодаратпышаан, домактын предикаттыг төвүн ылгаар.

Домактын ийиги черге кежигүннерин аңгылаар, оларнын хевирлерин таныыр болгаш илереттинерин тодарадып шыдаар.

Бөдүүн домакты нарынчыдар чаңгыс аймак кежигүннерни тывар, оларны хууда аас, бижимел чугаазынга чөп хереглеп шыдаар.

Шын бижилге. Графика болгаш орфография.

Алфавитти билир., словарьлар-биле оларны хостуг ажыглаар.

Үннер болгаш үжүктөрни ылгап, тыва алфавиттин үжүктөринин аттарын билир.

Ажык болгаш ажык эвес үннерни бижикке аңгы-аңгы морфемаларга шын демдеглээр; оларнын шын бижилгезин тайылбырларда, сөс тургузуунуң сөстүн чогааттынган аргазынын аайы-биле сайгарылганы чорудар.

Өөрөнгөн дүрүмнеринин хемчээлинге дүүштүр аңгы, тудуштур, дефистеп бижииринин нормаларын; чаңчыл ёзугаар, сөстөрнүн морфемниг тургузуун барымдаалап шын бижиирин сагыыр.

Орфографтыг словарьны ажыглап мергежиир.

Пунктуация.

Бижик демдектерин домактын сөөлүнге (улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери), чаңгыс аймак кежигүннерге бижик демдектерин салыр. Кол сөс биле сөглекичнин аразынга тирени шын салып билир.

Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарга бижик демдектерин шын ажыглаар.

Чугаа. Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы.

Чечен чогаалдан алган, публицистиг болгаш эртем-тайылбырлыг сөзүглелдерни медреселдиг, чүгүртү, шын болгаш аянын номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар номчулга техниказын шиңгээдип алыр.

Харылзаалыг аас болгаш бижимел чугаада чугула болгаш ийиги чергениң информациязын ылгап билир.

Аас болгаш бижимел чугаа тургузар, номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң утказын катап чугаалаар; конспект тургузар; чугааның байдалынга таарыштыр темазын, кол бодалын, чугаалар чүүлүнүн планын тодарадып, ооң утказынын логиктиг дараалашкаан, дылдың аргаларын билдилиг ажыглап тургаш, боду хууда сөзүглел тургузар.

Сөзүглелди сайгарары: чугааның стилин болгаш хевирин, темазын, ооң кол бодалын, ында домактарнын харылзашкан кол аргаларын тодарадыр.

Чугаа культуразынын чурумун, чугаа ужурларын шиңгээдип алган болур ужурлуг.

КОЛ ШКОЛАНЫ ДООСКАН ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИН БЕЛЕТКЕЛИН ХЫНААРЫНЫН НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Өөреникчилернин белеткелин хынаарынын кол чүүлдери:

- Дылдың грамматиктиг, лексиктиг, орфоэптиг, орфографтыг, пунктуастыг нормаларын нормаларын билири;

- Дылдың тургузуунуң дугайында кол билиглерин шаңгээдип алганы: фонетиктиг, лексиктиг, грамматиктиг болгаш сөзүглелдин тургузуунуң дугайында;

- Чугааның бүгү хевирлеринге мергежээни (дыңнап билири, чугаалап билири, номчуп билири, бижип билири)

ТЫВА ДЫЛ ӨӨРЕДИРИНИҢ ТАЙЫЛБЫР БИЖИИ

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедиинкинери мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның - улустуң аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажил-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгенидылы апарган.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерни тыва дыл эртемниң база амгы үеде дыл эртемниң чедиинкинерин барымдаалап тайылбырлаан.

Өөредилге программаларын Тыва Республиканың өөредилге болгаш аныяктар политиказынынамызынын Өөредилге-методиктиг чөвүлели чөпшээрээни программадан тургускан.

5-ки класска тыва дыл программазын А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии; 5-9 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазынын программазын А.К.Ойдан-оол тургусканын башкы ажыглаан.

ШКОЛАГА ТЫВА ДЫЛДЫ ӨӨРЕДИРИНИН СОРУЛГАЛАРЫ БОЛГАШ КЫЛЫР АЖЫЛДАРЫ:

- өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин болгаш чанчылдарын хевирлээр;

- шын бижириинин болгаш бижик демдектерин салырынын быжыг чанчылдарын бээр;

- алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередириниң мергежилдери-биле чепсеглээр;

- өөреникчилерни литературлуг дылдын нормаларына чанчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугааазынын культуразын бедидер;

- өөреникчилерниң ниитилел амыдыралына дылдың ужур-дузазынын, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдын өске дылдарның аразында ээлеп турар чериниң дугайында бодун билиглер-биле таныштырар;

- төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурун хайныктырар, дылдың байлаан шиңгээдип алырынга өөреникчилерниң сонургалын күштелдирер;

- шын, медреселдиг, аянның номуурунуң мергежилдерин сайзырадыр;

- төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарына бүрүнү-биле ажыглаар;

- өөреникчилерни харысалгалыг болурунга өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун сагырынга кижизидер.

ТЫВА ДЫЛГА ӨӨРЕДИРИНИҢ МЕТОДТАРЫ, ӨӨРЕДИЛГЕ ХЕРЕКСЕЛДЕРИ

Төрөөн дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, ылангыя көргүзүг материалдарын, өөрөдилгениң техниктиг херекселдерин калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынга орус болгаш тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын башкы чедишкинниг ажыглап болур. Олар өөреникчилерниң сөс курлавырын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилге айтырыгларынга дузалаар.

Амгы үеде өөрөдилгениң методтары: лекция, дискуссия, семинар, практикум, консультация, өөрөдиглиг диалог дээш оон-даа өске дээштиг хевирлерин калбаа-биле ажыглап турар.

ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИҢ ӨӨРЕНИР КОЛ ТЕМАЛАРЫ:

6 класска «Тыва дыл дугайында» деп эгени өөрөнгөш, 5 класска өөрөнгө чүүлдерин катаптаар. Оон соонда «Лексика болгаш чугаа культуразы», «Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы орфография. Чугаа культуразы», деп эгелерни, аңаа улай «Морфология болгаш орфография. Чугаа культуразы» деп бөлүктүң «Ат орну», «Кылыг сөзү», «Наречие» деп чугаа кезектерин өөрөнип доозар.

ПРОГРАММА.

6 К Л А С С (68 шак)

Тыва дыл – тыва чоннуң төрөөн дылы.

5 класска өөрөнгө чүүлдерин катаптаары

Синтаксис болгаш пунктуация. Сөс каттыжыышкыннары. Медээ, айтырыг, кыйгырыг, алгы домактары. Домактар соонга бижик демдектери. бөдүүн домактарның чугула болгаш ийиги черге кижигүннери.

Лексика. Сөстүң хөй утказы. Синоним сөстөрни чугаага ажыглаары.

Фонетика болгаш орфография. Ажык болгаш ажык эвес үннерни чугула демдектерин барымдаалап тодарадыры. Сөс эгезинге т- д, п-б деп ажык эвес үннерни шын бижири.

Морфология. Чүве аттарының падежтерге өскерлири. Демдек адының чадалары. Түң болгаш дугаар сан аттары.

ЛЕКСИКА БОЛГАШ ЧУГАА КУЛЬТУРАЗЫ.

Тыва дылдың лексиказының тывылган угунуң аайы-биле бөлүктери: ниити түрк, чиңгине болгаш үлегерлээн сөстөр (орус болга моол дылдардан).

Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктери: үргүлчү (ниити) ажыглалдың, кызыгаарлыг ажыглалдың болгаш ховар ажыглалдың сөстери. Мергежил сөстери (профессионализмнер), диалектизмнер. Эргижирээн сөстөр, оларның хевирлери. Чаа сөстөр (неологизмнер). Терминнер.

Мергежил сөстөр, диалектизмнерни терминнерни кандыг байдалга, кажан хереглээрин тодарадып билири болгаш оларны чугаага чөп ажыглаары.

Сөзүглелде эргижирээн сөстөрни, оларның хевирлерин, чаа сөстөрни тып, оларны чугаага шын хереглээри.

Хуу аттар дугайында билиг, оларның янзылары. Топонимнер, гидронимнер, антропонимнер, этнонимнер дугайында билиг.

Быжыг сөс каттыжыышкыннары. Сөзүглелдерден быжыг сөс каттыжыышкыннарын тып, оларны чугаагашын ажыглап билири. Өөреникчилерниң чугаазында диалектизмнерни чайладыры. словарьлар дузазы-биле сөстөрниң тывылган угун, ажыглаттынарын, диалектизмнер бе, мергежил сөстери бе, быжыг сөс каттыжыышкыннары бе дээрзин тодарадып билири.

СӨС ЧОГААДЫЛГАЗЫ БОЛГАШ ОРФОГРАФИЯ. ЧУГАА КУЛЬТУРАЗЫ.

Сөстөрнүн тыптыр аргалары: өске дылдардан үлегерлеп алыры; чогаадылга кожумактары-биле сөстөрнүн тургустунары; ийи сөстүн каттышканындан, ийи сөстүн тудушканындан, аңгы-аңгы сөстөрнүн каттышканындан тургустунган сөстөр болгаш оларны шын бижири.

Хурааңгайлаан сөстөр, оларның кожумактарын шын бижири.

Чогаадылга кожумактарының дузазы-биле тургустунган сөстөрнү тып билири. Хурааңгай сөстөрнү шын адап билири. Сөстөрнүн тургустунган аргаларын тодарадып билири. Чогаадылга болгаш өскертилге кожумактарының уткаларын шын тодарадып билири.

МОРФОЛОГИЯ БОЛГАШ ОРФОГРАФИЯ. ЧУГАА КУЛЬТУРАЗЫ.

Ат орну.

Ат орну – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы, морфологтук демдектери, синтаксистиг ролу. Ат оруннарының бөлүктөрү: арынның, айтылганың, айтырыгың, тодарадылганың, тодаргай эвес. Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижири. Ат оруннарының падежтерге өскерлири болгаш оларны чугаага шын ажыглап билири.

Силер, болар де пат оруннарын хүндүлел уткалыг ажыглап билири.

Мурнунда домактың утказынга дүүштүр 3-кү арынның ат оруннарын шын ажыглап билири.

Домактар болгаш сөзүглелдин кезектерин ат оруннарының дузазы-биле шын харылзаштырып билири.

Кылыг сөзү

Кылыг сөзүнүн ниити утказы, морфологтук демдектери, синтаксистиг ролу.

Бөдүүн, нарын, каттышкан кылыг сөстөрү. Нарын кылыг сөстөрнүн тургустунары болгаш оларның шын бижилгези.

Кылыг сөзүнүн болур болгаш болбас хевирлери. Болбас хевирде кылыг сөстөрнүн шын бижилгези, оларның ударениезин сагыыры.

Кылыг сөзүнүн немелде утка илередир хевирлери.

Кылыг сөзүнүн залогтары: үндезин залог, болуушкун, болдуруушкун, качыгдаашкын, эгидишкин. Залог хевиринде кылыг сөстөрнүн шын бижири болгаш оларны чугаага шын ажыглаары.

Кылыг сөзүнүн видтери: тодаргай эвес вид, дозулган, дозулбаан, дагыннаан, болбастаар, ритмиктиг, дүрген. Вид хевиринде кылыг сөстөрнүн шын бижири болгаш чугаага шын хереглээри.

Причастииелер

Причастииелернүн ниити утказы, домакка тодарадылга болуру. Эрткен үениң, келир үениң причастииелери. Причастииелерни чүвөлөрнүн демдээн, кылдыныгың байдалын көргүзөрдө ажыглап билири.

Деепричастииелер

Деепричастииелернүн морфологтук болгаш синтаксистиг ролу. Каттышкак, кожаланчак, эрткен, үдекчи, болбас, ызыгаарлаар деепричастииелер. Деепричастииелиг бөлүглелдер болгаш оларга бижик демдектери.

Деепричастииелернүн составтыг кылыг сөзүнүн кезээ бооп турары биле домакка кежигүн бооп турарын аңгылап билири. Домакка деепричастииелиг бөлүглелдерни аялга (үн аянының) аргазы-биле тускайлап билири.

Наклонениеелер

Наклонениеелер, оларның хевирлери. Болуушкун наклонениези, ооң үелери; дужаал наклонениези; даар наклонениези; чөпсүнүг наклонениези; кызыгаарлаар наклонениези. Наклонение хевиринде кылыг сөстөрнүн сөгелекчи болуруу

Болуушкун наклонениезинин үе хевиринде кылыг сөстөрнүн чугаага шын ажыглап билири.

Наречие

Наречие – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы, грамматиктиг демдектери. Наречиелерниң тургустунары болгаш оларны шын бижири. Наречиениң бөлүктери: үениң, туруштун, сорулганың, чылдагаанның, кылдыныг аргазының, хемчегниң.

Наречиелер-биле домактарга кылдыныг аргазының янзы-бүрү байдалын илередип билири. Синоним болгаш антоним наречиелерни чугаага ажыглаары.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдеринге катантаашкын

КОЛ-КОЛ МЕРГЕЖИЛДЕР БОЛГАШ ЧАНЧЫЛДАР

6 классты доозуп тура өөреникчилер дараазында мергежилдер болгаш чаңчылдарны чедип алыр.

Сөс чогаадылганың сайгарылгазын кылыр. Ийи чугула кежигүннүг домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Диалект сөстөрни, эргижирээн сөстөрни, неологизмнерни ылгап, чугаага шын ажыглап билир.

5-6 класстарга өөрөнгөн чугаа кезектеринге хамаарышкан сөстөрни тывар болгаш оларның оларның грамматиктиг демдектерин тодарадыр билир.

Орфографиядан болгаш орфоэпийдан. Нарын кылыг сөстөрүн, наречие, ат оруннарын шын адаар болгаш бижиир. Тодаргай эвес ат оруннарында артынчыларны аңгылап болгаш дефистеп бижиир.

Пунктуациядан. Деепричастиелиг бөлүглелдерни бижик демдектери-биле аңгылаар. Домакка удурланыштырар болгаш чагырыштырар эвилелдер мурнунга биче секти салып билир.

ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

6 КЛАСС		
1	Тыва дыл – тыва чоннуң төрөөн дылы.	1
2	Чугаа сайзырадылгазы	1
3-22	Лексика болгаш чугаа культуразы.	19
23-46	Морфология болгаш орфография. Кылыг сөзү	25
47-53	Наречие.	7
54-62	Ат орну	9
63-68	Синтаксис	6
НИИТИЗИ		68

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН.

№	Раздел Темалары	Онаалга	ш/ ы	Үези	
				план	фак
1	Тыва дыл – тыва чоннуң төрөөн дылы.	Мер 4, шээжилээр	1		
2	Чугаалажыр, эртем болгаш чечен чогаал стильдериниң дугайында катаптаар.	Мер.5	1		
3	Лексика.Тыва дылдың лексиказың тывылган угунуң аайы-биле бөлүктээри. Ниити түрк лексика.	§2, мер.8 сактып алыр	1		
4	Өске дылдардан сөстөрни үлегерлеп алыры	§3, арын 14 номчуур	1		
5	Моол дылдын үлегерлээшкиннер болгаш моол дыл дамчыштыр үлегерлеттинген сөстөр	§4, мергежилге 24	1		
6	Төвүт дылдан үлегерлээшкиннер Кыдат дылдан үлегерлээшкиннер	§4, 5 мергежилге 26	1		
7	Орус дылдан үлегерлээшкиннер Чаа орус үлегерлеп алышкыннар. Орус дыл дамчыштыр үлегерлеттинген сөстөр	§6, мергежилге 40	1		
8	Диктант. Чыынды домактар. Нарын.	Минутада каш сөс бижирин хынаар	1		
9	Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктээри.Ниити ажыглалдың сөстери.	§7, Чогаадыг. Хүн бүрүде ажыглап турар сөстөрүм.	1		
10	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери. Профессионализмнер. Диалектизмнер	§8, мергежилге 54,59	1		
11	Ховар ажыглалдың сөстери. Эргижирээн сөстөр. Неологизмнер.	§9, мергежилге 64, 66, 74,75	1		
12	Лексиктиг сайгарылга кичээли	Арын 45, айт.харыылаар	1		
13	Зачет		1		
14	Диктант. Чайгы арыгга. Д.ч.ар.74	Минутада каш сөс бижирин хынаар	1		
15	Частырыглар-биле ажыл. Сөзүглел-биле ажыл.	Тт,ни кирген 10-10 сөс бижиир	1		
16	Хуу аттар дугайында билиг.Топонимнер. Кижилерниң хуу аттары	§10, мергежилге 78	1		

	(Антропонимнер).				
17	Этнонимнер. Зоонимнер.	§11-13, мергежилге 89, 101,105	1		
18	Хуу аттарга катаптаашкын.	§ 10-13, катаптаар	1		
19	Зачет.	Медерелдиг номчуттунар	1		
20	Хыналда диктант. Делегейни эргээн тыва. Ар.77	Минутада каш сөс бижиирин хынаар	1		
21	Частырыглар-биле ажыл. Сөзүглел-биле ажыл.	Тт,нн кирген 10-10 сөс бижиир	1		
22	Ажыл-херек стилиниң дугайында билиг.	Чогаадыг. Ажыл-херек стилиниң дугайында	1		
23	Кылыг сөзүнүң утказы	§14, мергежилге 119	1		
24	Кылыг сөстерииниң уткалыг бөлүктери	§	1		
25	Кижиниң болгаш дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг сөстери	§ 16, чогаадыгжыгаш «Мээң кылдыныглары м»	1		
26	Кижиниң кылдыныгларын илередир кылыг сөстери	§17, мергежилге 136	1		
27	Дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг сөстери	§ 18, мергежилге 142	1		
28	Бойдустуң болуушкуннарын болгаш кандыг-бир демдектиң илерээрин дамчыдар кылыг сөстери	§ 19, Мергежилге 149	1		
29	Кылыг сөзүзүнүң тургузуу	§20, мергежилге 155,156	1		
30	Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери -н, -тын, -дын, -ттын деп кожумактар	§21, мергежилге 162	1		
31	-т, -ыр, -тыр, -ттыр деп кожумактар	§21, мергежилге 167	1		
32	-ш, -ыш деп кожумактар	§21, мергежилге 176	1		
33	-ба,-бе деп кожумактар	§21, мергежилге 181	1		
34	-гыла... деп кожумактар	§21, мергежилге 185	1		
35	Тест.	Домактар чогаадыр			

36	Диктант. Серемчиде хорамча чок. Д.ч.ар.94	Минутада каш сөс бижиирин хынаар	1		
37	Кылыг сөзүнүн наклонениелери	§22, мергежилге 193	1		
38	Кылыг сөзүнүн болуушкун наклонениези болгаш ооң үелери	§23, мергежилге 199 (эдерти чугаалап өөренир)	1		
39	Болуушкун наклонениезинин эрткен үези.	§24, мергежилге 213	1		
40	Болуушкун наклонениезинин амгы үези.	§25, мергежилге 227, 228	1		
41	Болуушкун наклонениезинин келир үези.	§26, мергежилге 237	1		
42	Кылыг сөзүнүн дужаал наклонениези.	§27, мергежилге 250	1		
43	Кылыг сөзүнүн даар наклонениези.	§28, мергежилге 254	1		
44	Зачет-кичээл	Медерелдиг номчуттунар	1		
45	Диктант. Үе-биле деңге базар. Д.ч.ар.106	Минутада каш сөс бижиирин хынаар	1		
46	Частырыглар-биле ажыл. Морфологтуг сайгарылгалар	Мергежилге 260	1		
47	Наречиениң утказы болгаш грамматиктиг демдектери	§29, мергежилге 266	1		
48	Наречиелерниң бөлүктери	§30, мергежилге 281	1		
49	Наречиелерниң тургустунары	§31, мергежилге	1		
50	Наречиелерни шын бижири	§32, мергежилге 302,303	1		
51	Хыналда диктант. Хат.	§33, мергежилге 314	1		
52	Частырыглар-биле ажыл. Морфологтуг сайгарылгалар.	Минутада каш сөс бижиирин хынаар	1		
53	Ат орнунун ниити утказы болгаш грамматиктиг демдектери. Ат орнунун бөлүктери	Мергежилге 260	1		
54	Арынның ат оруннары	§35, мергежилге344	1		
55	Айтылганың ат оруннары	§36, мергежилге 353, 355	1		

56	Айтырыгның ат оруннары	§37, мергежилге 363	1		
57	Тодарыдылганың ат оруннары	§38, мергежилге 375	1		
58	Тодаргай эвес ат оруннары.	§39, мергежилге 384,385	1		
59	Зачет-кичээл	§40, мергежилге 391	1		
60	Диктант. Монгуш Черзи. Ар 79.	Медерелдиг номчуттунар	1		
61	Частырыглар-биле ажыл. Морфологтуг сайгарылгалар	Минутада каш сөс бижири хынаар	1		
62	Синтаксис.Сөс каттыжышкыннары	Мергежилге 408	1		
63	Домак. Домактарның сорулгазының аайы-биле янзылары.	§42, мергежилге 415,416	1		
64	Домактарның чугула кежигүннери. Сөглекчи.	§43	1		
65	Кол сөс. Кол сөс биле сөглекчинин аразында тире.	§44, мергежилге 435	1		
66	Зачет.	§45, мергежилге 439, 442	1		
67	Чылдың түңнели. Хыналда диктант. Май бирниң байырлалы.ар.121	Медерелдиг номчуттунар	1		
68	Частырыглар-биле ажыл. Тест.	Медерелдиг номчуттунар	1		

ЛИТЕРАТУРА

<p>6 класс. Тыва дыл. ФГОС</p>	<p><i>Тыва республиканы ң өөредилге министерств озу. 5-11 класстарга программала р. Тыва дыл. Харылзаалыг чугаа сайзыралгазы . Кызыл, 2010</i></p>	<p>6 класс. Тыва дыл. ФГОС. М.В.Бавуу- Сюрюн, К.Б.Доржу, Б.Ч.Ооржак, А.Б.Хертек. 2015.</p>	<p>5-6класс. Дидактиктиг материал. Кызыл 1994.</p>	<p>Диктандылар чыындызы. 5-9 класс. Кызыл, 2003 Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. М.Ч.Ооржак, С.Т-С. Ооржак. Кызыл, 1988 Школага грамматиктиг сайгарылгалар. Кызыл, 2008. 8-9 класстарга тыва дылга чижек кичээл планнары. Н.Д.Сувандии. Кызыл, 2008</p>
--	--	--	--	--